

A helyi pénz kezdeményezésének elméleti alapjai

Varga József* – Madaras Attila**

Abstract **The Theoretical Foundations of the Local Currency Initiatives.**

As an introductory part of this paper we investigate the emergence of the idea of local currency and the circumstances of its introduction. As financial (macro-finance) experts we believe that in Hungary more and more exaggerated and over-optimistic expectations are coming up towards local currency. While not underestimating the series of enthusiastic and inspiring studies and presentations, our task as researchers is to logically think the economic consequences of community currencies over, to calmly summarize the results, and then to turn that eager activity into organizational work.

In the spirit of this train of thought, we first clarify the definition of money, local currency and that of some basic concepts related to them. Following that, we investigate the financial benefits of the introduction of local currency. In the center of the study stands the interest income derived from money creation (“seigniorage-effect”). Next we examine the other financial benefits of local currency and shortly discuss the non-financial advantages as well. Finally, after the theoretical explanations we summarize the quantification of local currency from the top (the domestic macro data) as well as from the bottom (analysis of some income data of the Subregion of Kaposvár).

Keywords local currencies, Silvio Gesell, money creation, circulation of money

Bevezetés

E dolgozat bevezető pontjaként a helyi pénz ötletének felmerülése, bevezetésének körülményeit vizsgáljuk. Tesszük ezt pénzügyesként (makropénzügyesként) annak tudatában, hogy véleményünk szerint Magyarországon a helyi pénzzel kapcsolatos felfokozott, túlzóan optimista várakozások látnak sorra napvilágot. Kutatóként az a feladatunk, hogy – nem lebecsülve a lelkes és lelkesítő tanulmányok, előadások sorát – logikusan végiggondolva az ezzel kapcsolatos gazdasági következményeket, higgadtan összegezzük az eredményeket, a lázas tevékenységet ezek után a szervezésre fordítsuk.

* Budapesti Corvinus Egyetem, Közgazdaságtudományi Kar; Kaposvári Egyetem, Gazdaságtudományi Kar
E-mail: jozsef.varga@uni-corvinus.hu

** Kaposvári Egyetem Gazdaságtudományi Kar Gazdálkodás- és Szervezéstudományok Doktori Iskola

Ennek a gondolatmenetnek jegyében a tanulmányban először a pénzzel, a helyi pénzzel és ehhez kötődő néhány fogalommal kapcsolatos definíciókat tisztázzuk. Ezután a helyi pénz bevezetésének pénzügyi előnyeit vizsgáljuk meg. A dolgozat középpontjában a pénz teremtéséből származó kamatbevétel („seigniorage-hatás”) áll. Ezek után megvizsgáljuk a helyi pénz bevezetése kapcsán várható további pénzügyi előnyöket, végül röviden kitérünk a nem-pénzügyi előnyök kérdéskörére is. Végül az elméleti kifejtés után összefoglaljuk a helyi pénz számszerűsítését felülről (a hazai makroszintű adatok) és alulról (a Kaposvári Kistérség egyes jövedelemadatainak elemzésével).

I. A helyi pénz lényege

I. A helyi pénz teremtése

A helyi pénz, mint a regionális, illetve nemzeti valuta mellett második pénznemként használt fogalomnak a közgazdasági szakirodalomban számtalan elnevezése terjedt el (ld. Tóth 2009). Ezek közül leggyakrabban szabad pénznek (*Freigeld*), helyi valutának, helyi pénznek, utalványnak, fizetőeszköznek, regionális pénznek (*local currency Regiogeld/Regionalgeld*), pénzhelyettesítőnek, helyi pénz helyettesítőnek (*complementary currency Komplementärwährung*) nevezik. Az elnevezési sokszínűség rávilágít arra, mennyire sokan félreértik a pénz, illetve a helyi pénz lényegét, illetve sejteti, milyen sokrétűen, eltérő célkitűzéssel vezették be a helyi pénzt a gazdaságba.

A kérdéskör fogalmi tisztázása érdekében a tanulmány elején néhány alapfogalmat veszünk sorra. Modern pénzen olyan bankpasszívát értünk, mely betölti a pénz funkcióit. A magyarországi jogi szabályozás szerint pénz a bankjegy, érme, számlapénz, elektronikus pénz (2009. évi LXXXV. tv. 2. § 19. pont). A pénz helyettesítő eszköz fogalmát nem használom. Kézpénz-helyettesítő eszköz fogalmán a csekk, az elektronikus pénzeszköz, valamint a fizetési megbízás megtételét lehetővé tevő dolog vagy eljárás (Hpt. 2. mell. 5.1. pont) értendő a hazai jogi szabályozás szerint.

Megkülönböztethetünk még ezeken a fogalmakon kívül kis összegű kézpénz-helyettesítő eszközt (2009. évi LXXXV. tv. 2. § 16. pont), melyre tanulmányunk nem tér ki. Szintén nem foglalkozunk dolgozatomban az elektronikus pénz és elektronikus pénzeszköz témakörével.

A helyi pénz a fenti instrumentumokkal szemben lényegét tekintve egy utalvány. Lényeges eltérés az (étkezési, üdülési, kulturális stb.) utalványokkal szemben, hogy a helyi pénz átruházásával annak másodlagos piaci forgalma is létrejön. További eltérés az utalványokkal (étkezési, üdülési, kulturális stb. utalvánnyal szemben), hogy míg az utalványoknak van lejárat időpontjuk, a helyi pénz általában lejárat nélküli eszköz (bár a Balatoni Korona rendelkezik lejáratlal). E tanulmányban a Magyarországon elterjedt helyi pénz elnevezést használjuk. Hazánkban 2010-ben került kibocsátásra a Soproni Kékfrank, 2012-ben a Balatoni Korona és számos településen foglalkoznak több-kevesebb megalapozottsággal a helyi pénz kibocsátásának ötletével.

Történetileg tekintve – ha csak Európára és a XX. századtól napjainkig terjedő időszakra szűkítjük vizsgálódásunkat – a helyi pénz az 1929–1933. évi világgazdasági válság negatív gazdasági és társadalmi következményeinek orvoslására jött létre. Mivel a válság alapvetően a német nyelvterületet sújtotta, a helyi pénzek elterjedése is Ausztria és Németország területéről indult. Jelenleg is élénk e térségben – Svájccal bővülve – a helyi pénz használata. A helyi pénz bevezetésének hatását nem feladatomban itt megítélni, a szakirodalom szerint e a világgazdasági krízis hatásait az 1930-as évek

elején globálisan ugyan csekély mértékben érintette, egyes régiók szintjén azonban jelentős fellendülést hozott (Fritz 1951).

A közgazdasági szakirodalom a helyi pénz bevezetésének általában kettős szerepet tulajdonít. Egyrészt a helyi pénz kiegészíti a nemzeti valutával való kereskedelmet egy adott régióban. A helyi pénz szerepe tehát nem az ország hivatalos fizetőeszközének felváltása, nem a nemzeti pénz más pénzeszközzel történő helyettesítése. Másrészt a helyi valuta gazdasági és nem gazdasági szereplőket köt össze egy olyan pénzhelyettesítő eszközzel, melyet kizárólag egy bizonyos gazdasági területen, településen és környékén alkalmaznak (Tóth 2009).

2. A helyi pénz *Silvio Gesell munkásságában*¹

A helyi pénzek (utalványok) gyakorlati hátterét a válságok uralta korszakokban találjuk. Ezek közül Silvio Gesell munkásságát közvetlenül az 1880. évi argentinai és az 1929-1933. évi világgazdasági válság befolyásolta. Silvio Gesell (1862–1930) többek között egy sokat vitatott, sajátos elméletet kidolgozó kereskedő, autodidakta közgazdász, biztosítási ügynök, pénzügyminiszter, mezőgazdasági termelő, lapkiadó, gondolkodó, akinek elméletén alapszik a helyi pénzek kibocsátása. 1919-ben a Bajor Tanácsköztársaság pénzügyi népbiztosa öt napig, amely posztjáért hazaárulás vádjával bíróság elé állítják (végül felmentik).² Izgalmaiban bővelkedő élete alapján többször Old Shatterhandhez hasonlítják.

Nevesebb közgazdászaink egy részének lesújtó véleménye van Gesell munkásságáról, két lényeges kivételt azonban előljáróban érdemes megfontolnunk. John Maynard Keynes „A foglalkoztatás, a kamat és a pénz általános elmélete” művében foglalkozik Gesell munkásságával. Keynes támogatását tömören kifejezi az alábbi idézet: „Azt hiszem, a jövő többet fog tanulni Gesell, mint Marx szellemétől.” (Keynes 1965, 380. oldal.) Gesell-t a „monetáris eretnekek”, „pénzjobbítók” és egyéb, nem mindig hízelgő jelzőkkel (pl. „holdkórosok serege”) jellemzett táborba sorolták.³

Irving Fisher magát „Gesell kereskedő szerény tanítványának” tartotta. Fisher lelkesen támogatta a kamatmentes pénzzel folytatott kísérleteket az USA-ban. Véleménye szerint „a szabadpénz a legjobb szabályozója lehetne a pénz forgási sebességének, amely a legzavaróbb tényezője az árszínvonal stabilizálásának. Helyes alkalmazása esetén néhány hét alatt kiségitene bennünket a válságból.” (Gesell 2004, A kiadó előszava 14. o.)⁴ F. D. Roosevelt számára 1932-ben a leértékelődő pénz általános bevezetésére tett javaslatot,⁵ de a Kongresszus ezt nem fogadta el. Ennek ellenére az 1930-as években az USA-ban több mint száz település – közöttük több nagyváros tervezte Wörgl-beli helyi pénzhez hasonló pénz bevezetését (Gesell 2004, A kiadó előszava).

Silvio Gesell fő műve – *A természetes gazdasági rend* – a gazdaság megszabadítása a földbérleti díjtól és a pénz kamatától, a szabad gazdaság létrehozása

¹ E részfejezet bővebb kifejtését ld. Balogh–Varga (2012)

² Meghívóját, Gustav Landauert azonban a börtönben meggyilkolják.

³ „Keynes szerint a monetáris eretnek <becsületesen gondolkodó, aki mer ragaszkodni következtetéseihez, akkor is, ha azok meglepőek, mindaddig, amíg a hozzá vezető gondolatmenet saját logikája nem cáfolja>” [Madarász 2005]

⁴ „Irving Fisher, [...] meg akarta nyerni a gondolatnak az 1932-es amerikai választás demokrata elnökjelöltjét, Franklin D. Rooseveltet, de nem aratott sikert. A kongresszusban is benyújtottak egy javaslatot, amely meghatározott időre felhatalmazta volna a kormányt felbélyegzett pénz kibocsátására, de a javaslat is elbukott.” Madarász 2005, 159. o.

⁵ Ld. Bankhead és Pettengill erről szóló törvényjavaslatát

(*Freiwirtschaft*) – alapján az geselli gondolatmenet állítható fel. A geselli elmélet pontjai után közvetlenül a rá hivatkozást is megvizsgáljuk.

1. A gazdaságban – többek között termelékenységi és technológiai szempontok alapján – munkamegosztás válik szükségessé. A munkamegosztásnak Gesell nagy jelentőséget tulajdonított.⁶ A munkamegosztás egy az egyedi termelőknél termékfelesleget hoz létre. Ez a továbbiakban csereszükséglet generál, azaz a gazdaságban csereeszköz-igény lép fel.

2. A geselli gondolatmenet alapján a pénzgazdálkodáson alapuló gazdaságban általános jellemvonás, hogy nincs elegendő csereképes pénz a piacon. Ennek főbb oka lehet például a pénz tartalékolása óvatossági és spekulációs célból. Ennek következtében a pénz forgalma akadályokba ütközik, a javak forgalma lelassul.

A jelenlegi helyi pénzek indoklásául is a fenti két gondolat szolgál. A helyi pénzek kibocsátása során tehát hangsúlyos érv, hogy a hagyományos pénzügyi közvetítőrendszer nem alkalmas a helyi közösségek szolgálatára, mert nem veszi figyelembe a helyi érdekeket, valamint az az érvelés, hogy gazdaságban kevés a pénz, illetve az az optimálisnál lassabban forog a gazdaságban, mert a kamat a felhalmozást támogatja.⁷ (Az utóbbi érvelés a relatív pénzhiányt okolja a nem megfelelő gazdasági teljesítményért, ezen belül az egyik a pénztömeget, míg a másik érv a forgási sebességet teszi felelőssé.) A helyi pénz kibocsátásának alapja az a feltételezés, mely szerint a helyi pénz forgási sebessége nagyobb, mint az általa kiszorított valuta forgása

3. A fenti forgási sebesség lassulásának orvoslása érdekében a pénzre ezért a pénz felhalmozását büntető díjat (pénzhasználati, pénzvisszatartási illeték) kell kivetni. Ennek az intézkedésnek célja a pénz elértéktelenítése (felhalmozási funkció visszaszorítása a forgalmi eszköz funkció javára). A pénzre tárolási díjat kell kivetni, hogy a pénz tárolása gazdaságilag költséges legyen – ugyanúgy költséges, mint az áruk tárolása.

Ennek a tárolási díjnak lehet megvalósulási formája a Schwundgeld, bélyeg(ek) ragasztása a pénz nominális értékének megőrzése érdekében. A fizetési kötelezettség technikailag a pénz tartóját terheli (tehát például bankba helyezés esetén a bankot), mindig aki a pénzt „tétlenül” tartja. Az elmélet lényege szerint a pénz forgási sebességének gyorsítása érdekében a pénztartás elkerülése, a „fogyasztási pénz” létrehozása.

4. Az elmélet negyedik eleme a pénz áru feletti aszimmetrikus hatalma: a pénz bármennyig tartható (mert nem romlandó és nincs tartási költsége), míg az eladóknál számít az időtényező (romlandó áruk és/vagy tárolási költségek). Ezzel az összetevővel részletesebben foglalkozva, összeállítottunk egy kisebb összehasonlítást, melynek alapja az áru és a pénz hatalmának szimmetriája. Szimmetrián Gesell definíciója alapján az egyenértékűséget értjük, mely szerint a pénz vagy áru felhalmozása az egyén számára közömbös (Gesell 2004, 328. oldal), azaz a gazdasági alanyok ugyanúgy választhatják megtakarítási eszközül az árut vagy a pénzt.

Marx esetében a pénz és az áru egyenértékűsége fennáll, mely leginkább a P-Á-P képletben valósul meg. Proudhonnál a pénz hatalma nagyobb az áru hatalmánál, s ezt az aszimmetriát az áru pénz szintjére felemelésével kívánta orvosolni. A proudhoni cserebankok ezt a célt szolgálták, az árut a pénz tulajdonságaival szerették volna felruházni. Keynesnél szintén a pénz hatalma érvényesül az áru felett, melynek kidolgozása a likviditási prémium és a hatékony kereslet elméletében valósul meg. A keynesi bírálat a geselli elmélet irányában ugyanakkor hangsúlyozta, hogy a pénz likviditási hatalma részben a pénzhelyettesítők esetében is fennáll.

⁶ „... a munkamegosztásról, életünk valódi alapjáról van szó” – Gesell 2004, 248. oldal)

⁷ Részletesebben a várt előnyök kifejtését ld. (Helmeczi–Kóczán 2011)

Gesell elmélete szintén azon az aszimmetrián alapszik, mely szerint a pénz uralodik az áru felett. A pénz-áru viszonya Gesell szerint a nem romlandó hatalma a romlandó felett. A pénzkölcsönzöt nem szorítják „patkányok, molyok, rozsdá, tűz- és tetőkárok” (Gesell 2004, 326. oldal), melyek az áru birtokosát arra készítik, hogy áruját minél előbb cserére bocsássa. Ugyanakkor véleményünk szerint a geselli elmélet hiányossága, hogy Gesell nem számol a hitelintézeti szektor működési költségeivel, köztük a kitermelendő betéti kamattal. A geselli gondolatmenetben az árucserefolyamat leírása során (Robinsonád) csak a jelenbeli áru birtokosának (a tőkések) veszteségeiről van szó – holott a jövőbeni áru birtokosa (a munkás) nem független, társadalmi viszonyaitól elszakított lény: a csere folyamatban az áru birtokosához hasonlóan ő sem tud várni sokáig, mert az ő oldalán is munkálkodik egy hatalmas erő szükséglet, a létfenntartás.

Összefoglalva a fenti elemzést, az alábbi kulcsmegállapításokhoz jutunk:

Marx	$p = \dot{a}$	egyenértékűség: P–Á–P’, „Marx a tőkét – jó paraszt módjára – dologi jószágnak tekinti” Gesell 2004, 30.o.
Proudhon	$p > \dot{a}$ az árut emeli fel	proudhoni cserebankok
Keynes	$p > \dot{a}$ nem változtat a p-á viszonyon	likviditási prémium (de a pénzhelyettesítőkre is igaz) hatékony kereslet
Gesell	$p > \dot{a}$ a pénzt rontja le	a pénzt kell romlandóvá tenni: robinzonád

5. Végül a geselli elmélet szerint a kamat a tőkések extraprofitja, mert a dolgozók fizetik meg, akiknek hitelt kell felvenniük, hogy a felhalmozással a forgalomból kikerült pénzhez jussanak. Gesellnek e marxizmusellenes következtetésére - mely szerint „a kamat teljesen független a termelőeszközök magántulajdonától” (Gesell 2004, 327. o.) – tanulmányunkban nem térünk ki.

A jelenlegi helyi pénz kibocsátásának további két feltétele, hogy a kereskedelem a helyi gazdaság számára előnyös, a más régiókkal kereskedelem hátrányt okoz, valamint hogy a helyi pénz kibocsátásának pénzügyi előnyei vannak a helyi közösség számára.

Gesell kamatelmélete szerint a reálkamat a monetáris kamattól függ, ez utóbbi tényezői: a kockázati prémium, a várt inflációhoz kötődő prémium és az öskamat (sarc), mely a pénznek a többi jószággal szembeni természetes előnyéből fakad. Ennek egyik oka, hogy a pénz elpusztíthatatlan és birtoklása nem jár költséggel, sőt tartása kamatbevételt hoz (felhalmozási eszköz funkció). Másrészt a pénz az egyetlen likvid jószág, mellyel bármi megvásárolható (forgalmi eszköz funkció).

A geselli elmélet (egyik) sarokpontja tehát az öskamat. „Az árut pénzért veszik meg, öskamattal terhelve, és a fogyasztónak ismét pénzért adják el. És az áru eladásával a pénz megint felszabadul, hogy újabb zsákmányszerző útra induljon. Ez az igazi tartalma a P–Á–P’ marxi képletnek. [...] Az öskamat, amelyek a pénz ilyen módon az árutól behajt, tehát nem egyszeri zsákmány. Az öskamat tartósan bugyogó forrás,

és évezredek tapasztalata azt mutatja, hogy az éves forgalom 4–5 %-át kitevő átlagos zsákmánnyal lehet számolni.” (Gesell 2004, 340. oldal)

Visszatérve a pénzügyi vonatkozásokra, a helyi pénz kezdeményezések pontosan azért tudnak Gesell munkásságára alapozni, mert az utóbbi kiiktatja a gazdálkodás rendszeréből a kamatot. Ezzel a pénzt – pontosabban annak tartását – sebezhetővé teszi, ezzel a annak elköltését, vagyis a pénz forgását ösztönzi. Ez a helyi pénz működésének egyik legfontosabb várt előnye. A következő pontban ezeket a várható előnyöket foglaljuk össze.

II. A helyi pénz bevezetésének előnyei

1. A helyi pénztől várt előnyök bemutatása

Az alábbiakban összefoglaljuk, hogy milyen feltételezések alapján várható, hogy a helyi pénz kibocsátása segít a gazdasági aktivitás növelésében, illetve milyen területeken várhatók előnyök a helyi pénz kibocsátása során.

A) Pénzügyi előnyök:

- bruttó seigniorage: a helyi pénz nemzeti pénzt kiváltó nyeresége (befektetési nyereség)
- nem vásárlás céljából (befektetésként, emlékül) beszerzett helyi pénzalványok értéke
- elveszett, megsemmisült utalványok értéke
- helyi pénz utalványok átváltási jutaléka (mínusz a kibocsátás és működtetés költségei)

B) Kereskedelempolitikai előnyök:

- a helyi kereskedelmi egységek forgalmának abszolút emelkedése
- a helyi kereskedők piaci részesedésének növekedése a programban nem résztvevő kereskedőkkel szemben
- a helyi és környékbeli termelők, beszállítói partnerek forgalmának emelkedése

C) Társadalmi-politikai előnyök:

- a gazdaságélénkítő hatás
- a munkanélküliség csökkenése
- a helyi identitás tudat erősödése, az adott régió öntudatosságának, politikai büszkeségének emelkedése
- a helyi gazdálkodó szervezetek és vállalkozások megerősödése

A helyi pénz egyik legfontosabb bevétele a 100%-os elhelyezett fedezet hozamának bevétele. E bevételeket tovább emeli, hogy a helyi pénz egy részét nem vásárlás céljára fordítják, mert a gyűjtők a helyi pénz egy részét bizonyosan emlékül félre rakják. További hatás, hogy – a jegybanki készpénzhez hasonlóan – az elveszett, megsemmisült helyi pénz-jegyek összértéke szintén nem kerül beváltásra, tehát ez a kibocsátó szervezet adósságának csökkenése, azaz nyeresége. A helyi pénz speciális nyeresége, hogy a helyi pénzt beváltó pénzügyi intézet jutalékot és/vagy eltérő vételi és eladási árfolyamot határoz(hat) meg a helyi pénz beváltására, ugyanúgy, mint a külföldi pénzeszközök (valuták) beváltása során.

A helyi pénz bevezetésének legnagyobb előnyeként azonban a helyi kereskedelem és gazdaság fellendülését, az adott régiók gazdasági teljesítményének emelkedését tekinthetjük. Ehhez kapcsolódóan meg kell még említenünk a nem elhanyagolható társadalmi és politikai szempontokat, az adott régió öntudatosságának, politikai büszkeségének emelkedését, amely – talán – a régióban lakó emberek boldogságának emelkedését jelenti. Tulajdonképpen ezen utóbbi célok a helyi pénz bevezetésének fő motívumai. Azért fontos erre a tényezőre itt röviden kitérnünk, mert a kereskedelmi hatást itt nem fejtjük ki és a társadalmi-politikai hatásokra sem térünk ki.

Összefoglalva a helyi pénz tágan értelmezett előnyeit és költségeit, e hatásokat az alábbi pontokban foglalhatjuk össze:

2. A helyi pénz teremtéséből származó kamatbevétel

A helyi pénz bevezetése azon a fő előnyön nyugszik, amelyet a pénzteremtés során seigniorage bevételként ismerünk. Míg a törvényes fizetőeszköz teremtése során valódi seigniorage-bevételről beszélhetünk, addig a helyi pénz teremtése kapcsán egy seigniorage-on alapuló kamatjövedelemtől van szó, ezért a helyi pénz hozamának időzőjeles („seigniorage”-hatás) használata a megfelelő kifejezés.

A folyamat lényege, hogy modern gazdaságban a jegybankpénz a központi bank forrása (passzívája), azaz a központi bank adósságaként keletkezik. Ez igaz a jegybankpénz készpénz és számlapénz esetére is. Ez az adósság ugyanakkor – legalábbis rövidtávon – nem realizált adósság, hiszen a jegybank semmilyen más pénzeszközzel nem váltja be a jegybankpénzt. Ebből a felfogásból kiindulva a jegybank tehát olyan adósságot (pénzt) teremt - szinte - ingyen, amellyel szemben áru-és szolgáltatásvásárlás teljesíthető, illetve kamatjövedelem realizálható.

A helyi pénz kibocsátása esetében ez azt jelenti, hogy az összegyűjtött pénz fedezete mellett bocsátunk ki helyi pénzt. A pénz és helyi pénz kapcsolata során az alábbi gondolatmenetet szükséges szem előtt tartanunk:

1. A helyi pénz nem pénz, mert nem bankpasszíva és nem tölti be a pénz összes funkcióját.
2. A helyi pénz pénzhelyettesítő, melynek fedezete bizalmi szempontból optimális esetben 100 %-os bankbetét, illetve kockázatmentes eszközökbe fektetett pénzügyi instrumentum.
3. Ezért a helyi pénz teremtésének megértéséhez a kibocsátó szerv és a hitelintézet mérlegében létrejövő változásokat szükséges elemeznünk.

A helyi pénz kibocsátása során el kell különítenünk a helyi pénz kibocsátó szervezetet és a fedezetet kezelő hitelintézetet. Az előbbi lehet bármilyen jogilag elfogadott szervezet vagy akár magánszemély, a fedezetet kezelő intézmény egy hitelintézet (bank, szakosított hitelintézet vagy szövetkezeti hitelintézet). A helyi pénz a kibocsátó szervezet forrásoldali tétele, e szerv adósságaként teremődik:

$$\begin{array}{r} \underline{E \quad \text{kibocsátó szerv mérlege} \quad F} \\ + \text{helyi pénz} \end{array}$$

A helyi pénz teremtése során gondoljunk végig a teremtés lépéseit!

1. Készpénz ellenében: a mérleg eszközoldalán helyi pénz kibocsátása során befolyt készpénz növekedése, forrásoldalon a helyi pénz mint kötelezettség áll.

E kibocsátó szerv mérlege	F
+ készpénz	+ helyi pénz

2. Második lépésként vegyük szemügyre, mi történik a kibocsátó szerv mérlegében, ha a kibocsátó szerv a készpénzt befizeti bankszámlájára. Ekkor a kibocsátó szerv mérlegében eszközcsere következik be, a fedezetet kezelő hitelintézetben készpénzfogadás (eszközoldal), valamint betét-teremtés (forrásoldal) történik.

E kibocsátó szerv mérlege	F
- készpénz	
+ betét	

E hitelintézet mérlege	F
+ készpénz	+ betét

3. Amennyiben a kibocsátó szervezethez banki számlapénz formájában folyik be a bevétel, a banki számlapénz eszközoldalon jelenik meg, míg a helyi pénz adóssággként a forrásoldalon.

E kibocsátó szerv mérlege	F
+ banki számlapénz (betét)	+ helyi pénz

Számlapénzes vásárlás esetén a hitelintézet mérlege az alábbiak szerint alakul:

E hitelintézet mérlege	F
	- hp vásárló betéte
	+ kibocsátó betéte

Végző eredmény mindkettő változatban az alábbi mérleget kapjuk:

E kibocsátó szerv mérlege	F
+ banki számlapénz	+ helyi pénz

A fedezet kettő részemre bontható: likviditási és szabad tartaléokra. A beváltást szolgáló likviditási tartaléknak azonnal, illetve rövidtávon rendelkezésre kell állnia, ezért hozama viszonylag csekély mértékű lehet. A fedezet likviditási tartalékot meghaladó része hosszabb távon befektethető. Ennek haszna a pénzteremtés bruttó hozama, a bruttó „seigniorage”-jövedelem. Ebből vonandó le a helyi pénz kibocsátásának, a kibocsátó intézmény működtetésének költsége, tételesen:

- a helyi pénz megtervezésének költsége
- a helyi pénz kinyomtatásának költsége (hamisítás elleni védelmi elemekkel)
- a helyi pénz létrehozásának szellemi költsége (megvalósíthatósági tanulmányok)
- a helyi pénzt kibocsátó szervezet működtetésének költsége
- a helyi pénzt beváltó pénzügyintézet működési költségei.

Az így kapott nettó „seigniorage” tehát a bruttó „seigniorage” működtetési költségekkel csökkentett része.

Megfontolandó ugyanakkor a helyi pénz bevezetésének egy későbbi szakaszában, hogy a fedezetet célszerű-e 100 %-ban bankbetétben tartani. A helyi pénz beve-

zetésének kezdeti szakaszában a bizalom megteremtése és fenntartása érdekében célszerű és szükséges a helyi pénz kibocsátása ellenértékeként kapott pénzeszközöket a fedezetet kezelő hitelintézetnél kockázatmentes, illetve kevésbé kockázatos állampapírban, illetve bankbetétben tartani. Ugyanakkor hosszú távon, megfelelő bizalom esetén felmerülhet, hogy magasabb hozamot elérő befektetési formákba érdemes fektetni e pénzüsszeget. Kiegyensúlyozott, megfelelően hosszabb működés esetén ez a befektetés akár reáljavakban is megvalósulhat.

3. A helyi pénz bevétele és költsége a számlavezető hitelintézetnél

A továbbiakban egy konkrét számpélda segítségével számszerűsítjük a helyi pénz bevételének és költségeinek összetevőit a helyi pénzt teremtő intézmény számlavezető hitelintézetének szemszögéből.

A számolásnál figyelembe vesszük a használatban levő helyi pénzek költségeit, értékeit.

Alapadatok:

- egységnyi helyi pénz (hp) = 1 Ft.
- a hitelintézet bankszámláján (betét) 100 millió Ft értékben helyeznek el fedezetet a hp-re
- az elhelyezett betétre a kamat: mindenkor i jegybanki alapkamat, tehát példánkban 5,25 %.
- visszaváltáskor a hitelintézet 2% jutalékot számít fel

A helyi pénz kibocsátójának, a fedezetként elhelyezett összegre a hitelintézet a jegybanki alapkamatot fizeti. A hitelintézetnek úgy kell tehát a fedezetet kihelyeznie, hogy számára is nyereséges legyen az ügylet.

A hitelintézetek a következő kockázatmentes kihelyezésekben gondolkoznak:

- diszkont kincstárjegy átlagos hozama: 6,05 %
- államkötvény átlagos hozama: 5,28%

Hitelezési lehetőségek:

- lakosság:
 - fogyasztási: 32%
 - folyószámla: 25%
 - lakás építés, vásárlás: 17–21%
- vállalkozási hitelek: 17-20%

A kihelyezési lehetőségek vizsgálata előtt, a hitelintézetekre vonatkozó előírásokat is figyelembe kell venni. Ami azt jelenti, hogy megfelelő nagyságú likvid eszközzel kell rendelkeznie a helyi pénz beváltása céljából. Ugyanakkor minden betét után kötelező tartalékot kell képezni, ami a lehetséges veszteségek fedezetére szolgál. Ezután a két tétel után a hitelintézet nem kap kamatot.

Likviditást növekvő sorrendben a várható átlag hozamok:

- pénzeszközök (P) – 0%, visszaváltáskor 2% jutalék
- rövid lejáratú betét, diszkontkincstárjegy (D) - 6%
- hitelnyújtás (H) – 20%

- kötelező tartalékráta (Kt) – 0%

A hitelintézet a kifizetett kamat értékét a kihelyezéseinek keresztül szeretné többszörözni, de legalább visszakapni.

A kamat költsége a jegybanki alapkamat, ez jelen esetben 5.250.000,- Ft, vagyis $100 \text{ millió} * 5,25\% = 5.250.000,- \text{ Ft}$ (kamat/év).

A banknak tehát minimum ennyi kamatot kell kapnia, hogy 0 szaldós legyen.

Vegyük átlagosan, hogy 20%-os hitelt tud nyújtani a vállalkozóknak és magán-személyeknek.

$5.250 \text{ ezer} / 0,2 = 26.250.000,- \text{ Ft}$ – vagyis, ha a helyi pénz fedezetének 27%-át ki tudja helyezni hitelként, akkor már nyereséges.

Nézzük meg egy egyszerű példát a hitelintézet lehetőségére:

- a betét 50%-át hitelbe kihelyezi,
- 30%-át likvidebb betétben (diszkont kincstárjegy) tarja,
- 20%-át pedig látraszóló betétben.

ebben az esetben a nyeresége:

H = 50%, akkor $100 \text{ millió} * 0,5 * 0,2 = 10 \text{ millió}$

D = 30%, akkor $100 \text{ millió} * 0,3 * 0,06 = 1,8 \text{ millió}$

P = 18%, akkor $100 \text{ millió} * 0,18 * 0,02$ (beváltási jutalék) = 0,36 millió

Kt = 2%, erre nincs hozam, mert kötelező tartalékráta 0 Ft bevételt jelent.

Bevétel összesen: 12,16 millió

Költsége: 5,25 millió

Eredmény: 6,91 millió Ft.

Az eredmény annyiban változhat, hogy a feladatban pénz visszaváltását évente csak egyszer vettük figyelembe. De az is előfordulhat, hogy a helyi pénzt beváltják, majd a kibocsátó újra forgalomba helyezi. Így a helyi pénz forgási sebessége a banknál többszörös is lehet évente. Mint láttuk, ha csak egyszer váltják vissza az helyi pénzt, akkor 0,36 millió Ft jutalékot kap a bank, ha minden hónapban, vagyis tizenkétszer, akkor viszont már 4,32 millió a jutalék összege.

A hitelintézet eredményét többféle variációban meg lehet ismételni. Kicsit kockázatosabb kihelyezésnél nagyobb eredményt lehet elérni.

H – 60%, D – 30%, Kt – 2%, P – 8% (12-szeres forgási sebességgel)

A hitelintézet eredménye:

Millió Ft-ban

H	D	Kt	P	Bö	Eredmény
12	1,8	0	1,92	5,25	10,47

A kockázatosabb befektetések nem jelentik automatikusan a magasabb hozamot. A hosszú távú hiteleknél előfordulhat, hogy a kamat, sőt a kihelyezett összeg sem kerül vissza hitelezőhöz. Ezért kell a hitelintézeteknek átgondoltan kihelyezniük a betétjeiket.

Összességében jelen helyzetben a hitelintézetek a kibocsátónál nagyobb nyereséget érhetnek el, ezért érdemes a helyi pénz befogadásával foglalkozniuk.

III. A helyi pénz mennyiségének pénzügyi számszerűsítése

1. A helyi pénz mennyiségének felülről becslése

Tanulmányunk e részében⁸ arra keressük a választ, hogy mennyi helyi pénz kibocsátása szükséges a Kaposvári Kistérségi térségben létrehozandó helyi pénz esetében. A helyi pénz felülről (azaz a makroadatok felőli), a seigniorage-típusú megközelítésből kiindulva végezzük⁹, azzal az eltéréssel, hogy a monetáris bázis helyett az M3 pénztömeget, seigniorage helyett a bankrendszer bevételét használjuk. Magyarországon 2012. februárjában az M3 kb. 16.400 milliárd Ft, ez a GDP kb. 60 %-a. A potenciális kamatbevétel mértéke 1 % kamatláb esetén 164 milliárd Ft, 7 % (a jelenlegi MNB jegybanki alapkamatláb) kamatláb mellett kb. 1150 milliárd Ft, ez kb. a magyarországi GDP 4,2 %-a.

A szükséges helyi pénztömeg becslését felülről a dezaggregálási módszerrel végezzük el, amely háromféleképpen végezhető el:

- a) egy főre jutó pénztömeg alapján
- b) kistérségi gazdasági teljesítmény (GDP, TGE¹⁰, szja) alapján
- c) gazdasági potenciál függvényében arányosítás szerint.

Az egy főre jutó népesség módszere alapján a Kaposvári Kistérség¹¹ és Magyarország lakosságának aránya (123000/10.000.000 fő) 1,23 %. Az M3 pénztömeget alapul véve 16.400 milliárd Ft 1,23 %-a = 201 milliárd Ft. $V=12$ forgási sebesség esetén a szükséges helyi pénz állomány kb. 16,75 milliárd Ft.

A gazdasági teljesítmény módszerével súlyként a Kaposvári Kistérség és Magyarország GDP-jének arányát használjuk súlyként. Alapvetően módszertani okokból definíció szerinti GDP-adatot kistérségi szinten nem lehet előállítani, kistérségi GDP-adat nem létezik.¹²

A becsült kistérségi GDP alapján (Nemes 2003) a Kaposvári Kistérség GDP-aránya Magyarországon belül $111/16200$ milliárd Ft = 0,68 % (2000. évi GDP-adato aránya) – ezen belül az átlagos (alsó, felső becslésű) GDP 886 (763 – 1010) ezer Ft/fő. A 16400 milliárd Ft M3 (2012. februári adat) szorozva a 0,68 %-os aránnyal 111 milliárd Ft-ot ad eredményül, mely $v=12$ forgási sebesség esetén 9,25 milliárd Ft.¹³

2. Becslés alulról

A helyi pénz mennyiségének alulról becslése módszere esetén pénzügyi előnyök számszerűsítése során az alábbi gondolatmenet alapján érdemes eljárunk:

⁸ E fejezet részletes elemzését ld. Balogh–Palkó–Varga (2012)

⁹ Ezt a megközelítésmódot részletesen tartalmazza Madaras-Varga (2011)

¹⁰ Települési Gazdasági Erő (TGE): közvetlenül a települések gazdasági teljesítményére adott becslés

¹¹ Magyarországon 175, Somogy megyében 11 kistérség található. A Kaposvári Kistérségben 123.000 fő lakik, 77 települést foglal magába (az országban ez a második legtöbb települést magában foglaló kistérség). A kistérség lakosságából Kaposváron él a lakosság 55 %-a.

¹² A kistérségi GDP-adatak előállításának problémáját a Balogh–Palkó–Varga (2012) cikkünkben tárgyaljuk.

¹³ A harmadik módszerrel, a gazdasági potenciál függvényében arányosítással jelen írásunkban nem foglalkozunk.

1. a térség körülhatárolása
2. a térség gazdasági teljesítményének becslése: a (kis)térségi termelés aggregálása
3. a térség pénzforgalmának felmérése
4. a (kis)térségen belül forgó pénz felmérése: adott terület cash-flow-jának becslése
5. a pénz-helyettesítési hajlandóság becslése
6. a forgási sebesség kérdése

A konkrét becslést¹⁴ a szerzők Kaposvári Kistérségre vonatkozóan végezték el. A becslés során azzal a feltételezéssel éltek, hogy a munkabér és szociális kifizetések 10 %-ára feltételezhetünk kifizetést (a hatályos törvények szerint ez maximum 20 % lehet), valamint törvénymódosítással helyi adó fizetés lehetővé tehető helyi pénzben. Először a helyi pénz mennyiségét a forgási sebesség (v) és a megtakarítási ráta (s) figyelembevétele nélkül számoltuk, majd a becslésbe bevettük ezeket a paramétereket is.

A kistérségben a vállalati szektorban 24.843 fő foglalkoztatásával, 97.331 forint/hónap nettó átlagbérrel számolva havi 2.417.994 ezer forint, éves szinten 29 milliárd Ft bérfizetés adódik. Önkormányzati szinten helyi pénzben befolyó bevételként a HIPA, kommunális, építmény, telekadó jöhet szóba, ezek befizethetők lennének helyi pénzben. A kiadások között a helyi pénzt fordíthatják szociális kifizetésekre illetve beruházásokra. A segélyek két fontos fajtáját a rendelkezésre állási támogatás és a rendszeres szociális segély jelenti.

A szükséges helyi pénz becslésének $s=0$ megtakarítási ráta mellett az alábbi adatok adódnak:

- Versenyszférán keresztül: 241.799 e forint (2.901.593 e Ft/12)
 - Költségvetési szférán keresztül: 12.776 e forint (153.312 e Ft/12)
- $v = 12, s = 0$ feltételezve **254.576 e forint**

Érdeemes a szükséges pénzmenyiség kiszámítása különböző forgási sebességek és különböző megtakarítási ráták esetén ($s=0, s=0,1, v=5,6,8,10,12$), melyeket az alábbi táblázat tartalmaz.

1. táblázat. A helyi pénz mennyiségének becslése különböző forgási sebességek (v) és megtakarítási ráták (s) mellett

Forgási sebesség (v)		5	6	8	10	12
	$s=0$	610 981	509 151	381 863	305 491	254 576
	$s=0,1$	672 079	560 066	420 050	336 040	280 033

Forrás: Pavlin–Parádi–Balogh 2011.

A szükséges helyi pénz nagysága becslésének összefoglalásul megállapíthatjuk, hogy a kaposvári pénz esetében a felülről és az alulról végzett becslések jelentős eltérést mutatnak. A pénzügyi számítások alapján becslés felülről az egy főre jutó pénztömeg alapján 16,75 milliárd Ft, a becsült kistérségi GDP alapján 9,25 milliárd Ft helyi pénz-szükséglet adódott. Az alulról végzett, csak a bérfizetés és az önkormány-

¹⁴ Az alulról becslés részletes feldolgozását ld. Pavlin–Parádi–Balogh (2011) tanulmányában.

zati segély összegét figyelembe vevő becslés 280 millió Ft-t adott havi elköltési ütemet (forgási sebesség $v=12$) és 10 %-os megtakarítási rátát ($s=0,1$) feltételezve. A munka további szakaszában a alulról becslés további elemeit lenne érdemes megvizsgálni, kiterjesztve a becslés hatókörét az önkormányzati dolgozók jövedelmére is.

Felhasznált irodalom

- Balogh László – Varga József: A helyi pénz-kezdemenyezések alapja: Gesell pénzüléletének mai üzenete. Kautz Gyula Konferencia Széchenyi István Egyetem, Győr 2012.
- Balogh László, Palkó Sándor, Varga József (2012): A helyi pénz mennyiségének becslése pénzügyi szempontból a kaposvári helyi pénz esetében. Sapiaientia Egyetem (szerk. Lázár Ede). Státus Kiadó, Csíkszereda.
- Belanka Csaba István, Dr. Nagy Erika (2009): Szeghalom kistérség többcélu társulás gazdaságfejlesztési programjának aktualizálása. Békéscsaba.
- Fritz Schwarz (1951 pünkösdjén): *A wörgli kísérlet*. Wörgl.
- Gesell, Silvio (2004): *A természetes gazdasági rend*. Kétezeregy Kiadó.
- Helmecezi István, Kóczán Gergely (2011. április): A „helyi pénznek” nevezett utalványokról. *MNB-szemle*, MNB.
- Keynes, John Maynard (1965): *A foglalkoztatás, a kamat és a pénz általános elmélete*. 23. fejezet KJK, Budapest.
- Kun János (2006): A pénzhelyettesítőkről. Tanulmány PSZÁF Budapest.
- Madaras Attila, Varga József (2011): A helyi pénz seigniorage-hatása. Gazdasági és üzleti kihívások a Kárpát-medencében. Sapiaientia Egyetem (szerk. Lázár Ede). Státus Kiadó, Csíkszereda, 223–231. p.
- Madarász Aladár 2005: Szabadpénz az alvilágból. *Budapesti Könyvszemle* 17. évf. 2. szám 152–162. oldal.
- Nemes Nagy József (kutatásvezető), Lőcsei Hajnalka, Kiss János Péter, Jakobi Ákos (2003): *A Balaton régió gazdasági fejlettsége a GDP térségi becslése tükrében*. R-DATA Bt, ELTE Regionális Földrajzi Tanszék, MTA-ELTE Regionális Tudományi Kutatócsoport, Budapest, 2003. június.
- Pavlin Rita, Parádi-Dolgos Anett, Balogh László (2011): *Optimális helyi pénz-övezet*. Adóz(z)unk a jövőnek? Modern pénzügyek – Uniós kihívások Pénzügyi, adózási és számviteli szakmai konferencia, Sopron, 2011. október 6-7. (CD) ISBN: 978-963-89173-2-4.
- Pappné Dr. Nagy Valéria 2010: *A magyar gazdaság transznacionalizálódási folyamata 1989-2009*. PhD értekezés. Nyugat-Magyarországi Egyetem.
- Tóth Balázs István (2009): A helyi valuta szerepe a lokális gazdaságfejlesztésben. Kézirat.